

Мария Матукова,

Марий Эл Республик культурын заслуженный пашаенже

Чыла усталыкшым марий театрлан пуэн

С.Иванов, 1956

Марий театрлан — 100 ий! А вет эртыше ик курым жапыште могай-гына неле-йӧ-сым сенген лекташ логалын огыл. Налаш теве 1937—38 ийласе шучко жапым. Тунам эше самырык театрын теве гына ылыжаш тӱналме пагытыштыже шуко тале артистым, режиссёрым, театр вуйлатышым, драматургым, нимогай амал деч посна титаклен, лӱен пуштеденит. Кугу талантан мыняр артист Кугу Отечественный сар годым шочмо элым аралымаште вуйжым пыштен?! Чылажат Марий театрлан кугу ойго, йомдарымаш лийын.

Но жап эртыме семын, театр искусствым нӧлталаш шонен, у кадрым ямдылыме паша тӱналын. Тунам тиде проблеме моткоч пӱсын шоген. Кӱкшӧ профессиян артист ден режиссёр-влакым туныктен лукташ шагал огыл тыршаш кӱлын. Вет театрыште ятыр жап вес калык гыч лекше режиссёр-влак ыштенит. Нуно ны марий йылмым, ны калыкнан историйжым, ны культуржым пален огытыл: тиде — Н.Календер, Г.Иосселиани, Н.Станиславский, М.Толчинский, Г.Крыжицкий, И.Бабенко, Л.Ясиновская, Е.Амантов да молат.

Тыге 1949 ийыште, кӱкшӧ шинчымашан марий артист-влакым туныктен лукташ шонен, А.Н.Островский лӱмеш Ленинградые театральнй институт пелен икымше марий студийым почыныт. Тушко 20 марий ӱдыр ден рвезым тунемаш колтеныт. Тунам И.С.Палантай лӱмеш музыкальнй училищыште ятыр марий рвезе музыклан, артистлан тунемын. Вашке нунат, училищым тунем лектын, кӱкшӧ профессийым налаш шонен, тӱрлӧ олесе институтлашке тунемаш каеныт. Тыге Гавриил Таныгин 1951 ийыште П.Чайковский лӱмеш Моско консерваторийыш тунемаш пурен. Тудо ийынак, училищыште отличиян дипломым налын, Сергей Иванов Москваште ГИТИС-ыште режиссёрлан тунемаш тӱналын, 1950—1952 ийлаште Миклай

Рыбаков, Сарра Кириллова, Зинаида Матвеева, Надежда Чемекова А.Н.Островский лүмеш Ленинградые театральный институтыш каныт, 1952 ийыштак Эрик Сапаев Озан консерваторийын студентше лийын. Икманаш, икмыняр пагыт эртымек, марий-влак кокла гычат уста режиссёр, композитор, дирижёр, артист-влак шочмо кундемыштым тўзландараш мӱнгӱ пӱртылаш тўнгалыныт.

Сценын эргыже, РСФСР да МАССР искусствын заслуженный деятельже, 1956—57 ийлаште тыглай режиссёр, а 1957—1974 ийлаште театрын тўн режиссёржо Сергей Иванович Иванов нерген шўм почын каласкалыме шуэш.

Сергей Иванов И.С.Палантай лүмеш музыкальный училищын театральный отделенийжын кумшо курсыштыжо тунеммыж годымак А.В.Луначарский лүмеш Москвасе театральный институтыш режиссёрлан тунемаш пураш шонаш тўнгалын. Тидлан кӱра тудо М.Шкетан лүмеш Марий театрын тўн режиссёржо Е.Амантовын эртарыме репетицийлашкыже чўчкыдын коштын. Тунам тиде режиссёр театрыште виан классик-влакын репертуарышт гыч, муглан, В.Шекспирын «Ромео ден Джульетта», Н.Гоголын «Ревизор», Л.Толстойын «Пычкемыш лонгаште» спектакль-влакым шынден. Е.Амантов марий ден руш театр-влакын ик тўн режиссёрышт лийын. Да тунам Карл Маркс уремыште верланыше тошто театрыште кок коллективат пырля верланен улмаш, 1960 ий марте маналтынжат тыге: *«Республиканский драматический театр с марийской и русской труппой»*.

Икана Марий театр Сергей Николаевын «Мланде пеледеш» пьесыж почеш спектакльым ямдылен. Кум кече ончыч спектаклыште модшаш ик артист черланен. Тыге партий райком секретарь Железновын рольжым училищыште тунемме курсын вуйлатышыже, «мастерство актёра» предметым туныктышо А.Чертов Сергей Ивановлан модаш темлен. (А.Чертов шке жапыштыже Евгений Багратионович Вахтанговын режиссёр студийжым тунем лектын, вара Л.В.Собинов лүмеш Саратов консерваторийын театральный факультетшым вуйлатен — М.М.). Тыге Сергей Иванов икымше гана лүмлӱ артист-влак А.Тихонова, С.Кузьминых, Т.Григорьев, И.Якаев, М.Михайлова дене пырля модын.

Тунамсе жапым шарналтен, Сергей Иванович 2016 ийыште савыктыме «Марий театрын мастарже-влак» книгаштыже возен: *«Тиддеч вара мыйым Марий театрыш пашашке налыч, да «Мланде пеледеш» спектакль дене кеҥежымсе гастрольыш кайыме нерген приказ лекте. Но мыйым тунам йӱршеш вес йодыш-влак тургыжландареныт: молан Марий театрыште вес олала гыч толшо, марий йылмым, йўлам палыдыме режиссёр-влак идалык-кокыт ыштат, мо кўлешыжым погалтат да каят; молан шкенан искусство, театр пашам палыше театроведна, режиссёрна, балетмейстерна, дирижёрна, сўретчына-влак уке улыт; молан марий драматург-влак кокла гыч лач М.Шкетан да С.Николаев гына (С.Чавайнын возымыжо тунам петырымаште лийын) шындалтыт; молан Марий театран артист-влакым лач музыкальный училищыште гына ямдылат?»*

Очыни, Марий республикланат моло калык семын тиде аңысыр йолгорно гыч кумдарак кугорныш лекташ жап шуын. Республикын шочмыжлан — кумло ий, а искусство пашаште шкенан кугун тунемше профессионална-влак уке улыт. Молан эреак толшо-влакын шинчашкышт ончен илаш? Тидын нерген училищыште тунемме курснан вуйлатышыже, режиссёр А.С.Чертов дене чоным почын мутланышна. Тудат оем дене тўрысnek келшыш, полшаш сўрыш. Тыге кенжеж жапыште мый Моско олашке тунемаш каяш ямдылалтым. Авам ден ачамын бурлак годсо фанер чемоданышкышт мо уло-укежым погалтышым да Помар станцийыш шым менгым йолын лектым. Вара, поездыш шинчын, икымше гана — элнан рўдō олашке... Йодыштын-йодыштын, А.В.Луначарский лўмеш театральный институтым кычал муым... Эрлашыжым эрдене консультаций тўнфале. Ончем, режиссёр проффессийлан тунемаш нўтын Совет Ушем гыч толыныт. Списке почеш 800 ең, а тунемаш икымше курсыш план почеш 13 еңым гына налыт. Чонемлан шуй-й-й чучын колтыш. Туге гынат толынам, тōчен ончем, шонем.

Консультацийжым институтын режиссёр факультетышын деканже А.Гончаров эртарен. Ончыч тудо М.Н.Ермолова лўмеш театрыште режиссёрлан пашам ыштен, а эше тиде театрыштак марий драматург Арсий Волковын «Ксения» лўман пьесыжым шынден, кужу жап В.Маяковский лўмеш академический театрым вуйлатен».

Тыге тунам Сергей Иванов экзамен годым кок турым эртен. Икымше тур деч вара 800 ең гыч 52-шо гына кодын. Кокымшо тур деч вара 52 ең гыч 13-шо вес турыш лектын. Нунын коклаште адакат С.Ивановын фамилийже кодын. Кумшо экзамен «режиссёрский экспозиций» маналтын. Тыштыже ончыкылык режиссёр ойырен налме пьесе нерген шке умылымашыжым возышаш улмаш. Тиде экзаменымат Сергей Иванов «5» отметкылан возен. Икмыняр ий эртымеке веле, вузым тунем пытарымеке, дипломым налме кечын, кадр пōлкам вуйлатыше выпускниклан экзаменыште возымыжым ончалаш пуэн, а туштыжо мучаште возымо лийын: «Очень искренне. Понимает, о чём пишет». Визытан отметке. Кидпалым Ю.Завадский пыштен.

Эше профессиональный экзамен годым ик тергымашым эрташ кўлын. Абитуриент шуко тўрлō йодышлан, жапым шуйкалыде, вигак вашмутым пуэн кертшаш улмаш. А комиссийыште чылаже латвич ең шинчен. Тыштат Сергей Иванов шкенжын чулымлыкшым ончыктен. А тудлан йодыш-влак тыгай лийыныт:

— Режиссёр лийын шумекыда, эн ончыч кōн, могай пьесыжым шындаш шонеда?

— Константин Симоновын «Русские люди» але «Русский вопрос» произведенийжым.

Тыгай куанле, раш вашмут комиссий член-влаклан йōршын вучыдымо лийын. Адак йодыныт:

— Молан лач нине пьесе-влакым?

Иванов тыге умылтараш тўнгалын:

Ю.Завадский

— Руш калык фашист-влак ваштареш кредалмаште эн чолга, лүддымө койышым ончыктен, шке элжым чот йӱратен, арален коден... — Умбажыже ойлен пытараш пуэн огытыл, «сита» каласеныт.

Сергей Иванович вара веле пален налын: комиссий член-влак коклаште шинчыше чал вуян пӱрӱен Ю.Завадский лийын. Тунам Сергей Ю.Завадскийын ик эн аклыме, йӱратыме студентше лиеш манын, шонен кертын мо? Мыняр гана тудлан туныктышыжын илыме пачерыштыже уна лияш пернен? Еш озан пелашыже Галина Сергеевна Уланова, СССР-ын калык артисткыже, Социалистический Пашан кок гана Геройжо, приме-балерине, Ленинский премийын да ныл гана Сталинский

премийын, Россий кугыжаныш премийын лауреатышт дене вашлияш марий рвезылан моткоч кугу пиал лийын.

Жап эртымек, Ю.Завадский пагалыме ученикше, марий рвезе Сергей Ивановлан шкенжын возымо «Об искусстве театра» книгажым пӱлеклен, возен:

«Дорогой Серёжа! Пусть эта плохая и отсталая книга будет напоминать, всё же о том, что в искусстве надо идти вперёд! И обо мне, который относится к тебе с самыми добрыми чувствами.

8/1-66 г. Завадский».

СССР-ын калык артистше, искусствоведений доктор, Сталинский премийын кок гана да Ленинский премийын лауреатше, профессор Юрий Александрович Завадский дене вашлиймаш ончыкылык марий режиссёр лийшаш Сергей Ивановын чонжым каласен мошташ лийдымын тарватен.

Икымше сентябрьште нунын курсыш Албаний, Венгрий, Германый, Болгарий, Румыний, Чехословакий, Иран да моло элла гычат тунемаш толшо-влак ушненыт.

«Икымше курсышто Юрий Александрович Завадский мыланна пашам пуйыш — кӱ кушеч тунемаш толын, шке калык нерген каласкален пуаш, — шарналта Сергей Иванович тунемаш тӱнгалме жапшым. — Вара йолташна-влак дене пырля изирак спектакльым ямдылен ончыкташ кӱлын».

Тиде спектакль гоч ончыкылык режиссёр-студент чыла мogyрымат почын ончыктышаш улмаш — шке калыкын тӱн койыш-шоктышыжым, артист-влак дене пашам ыштен, сӱретлен моштымым да молымат. *«Тыге мый шкаланем уржа-сорла жапым ончыктымо темым ойырен налым. Шурным поген налкеме, шыже пайрем, мелна кӱэштме, калык сий, ўдыр ончымаш, ойго-куан муро, куштымаш...»*

Шонен лукмо спектакльышкыже тыге тудо пырля тунемме болгар, руш, венгр рвезе-влакымат, немыч ўдырымат, чешкымат ушен. Икманаш, студент С.Ивановын тиде спектакльже чылалан келшен. Вич ий тунемме жапыште студент режиссёр профессийым налаш тыршен ту-

немын. Вет тунам нуно институтышто але Моссовет лүмеш театрыште кугу артист-влакын модмыштым репетиций годым онченыт, южгунам спектакльлаште Ю.Завадский шкежак южо ужашлам модын ончыктен. Студент-влак тыгак тиде театрын сценыштыже кугу мастер артист, Совет театрын шүдыржө-влак Н.Мордвинов, В.Марецкая, Р.Плятт дене пырля массовкышто модыныт. А нунышт чыланат Ю.Завадскийын тунемшыже лийыныт. Институтышто гын кумдан палыме мастер-влак пашам ыштеныт: А.Д.Попов — Совет Армий театрын тун режиссёр-жо, СССР-ын калык артистше, искусствоведений доктор, профессор; А.М.Лобанов — М.Ермолова лүмеш театрын тун режиссёр-жо, профессор, СССР Кугыжаныш премийын лауреатше, РСФСР-ын калык артистше; А.А.Гончаров — Маяковский лүмеш театрын тун режиссёр-жо, СССР-ын калык артистше, Сталинский премийын лауреатше. Нуно драматический режиссёр-влакым ямдыленыт.

Сергей Иванов дене пырля театр пашалан тунемше студент-влак кумшо курсышто М.Горький лүмеш МХАТ-ыште мастерлыкым шуареныт. *«Тунам ме спектакль кайыме годым Б.Ливанов, В.Станицын, В.Топорков, А.Грибов, М.Яншин да моло артист-влакын кузе сцене шенгелне ямдылалтмыштым эскеренна, — куанен шарналта Сергей Иванович. — Артист-влакын чиемыштым, мутланымыштым, рольышто келгын илен моштымыштым öрын онченна. А «Анна Каренина» спектакльыште А.Тарасован сценышке лекташ ямдылалтмыже, ныжылге йүкшö, каласен мошташ лийдыме моторлыкшо, көргö вийже — таче мартеат шинча ончылно».*

Нылымше курсышто тунеммышт годым практике Изи театрыште эртен. А тушто СССР-ын калык артистше-влак А.Яблочкина, Е.Турчанинова, М.Жаров, И.Ильинский, В.Пашенная, В.Доронин, И.Смоктуновский спектакльлаште моткоч устан модыныт.

Икманаш, ончыкылык режиссёр Сергей Ивановын пиалан жапше лийын. Москваште тыгай кугу мастер артист-влак коклаште тунемаш! Сайын тунемше сталинский стипендиатлан 1955 ийыште У ий пайремым Кремльын Кугу дворецштыже вашлияш пүралтын. А 1952 ий Май пайрем кечын Йошкар площадь дене эртымышт годым Мавзолейын трибуныштыжо И.Сталиным, К.Ворошиловым, В.Молотовым да моло вуйлатышымат ужын.

1956 ий. Институтым тунем лектын, Моско гыч самырык режиссёр Сергей Иванов Йошкар-Олашке Марий театрыш дипломный спектакльым шындаш толеш.

Сергей Иванов Марий театрын тунамсе илышыж нерген шке книгаштыже тыгерак воза: *«Марий театрын икмыняр спектакльжым йöришын пуста зальыште ончен лекмеке, чоныштем моткоч неле шонымаш кодо: театрыш калык коштмым чарнен. Адакшым тургым мучкылан улыжат ик-кок спектакль шочын. Тиде — пеш шагал. Театрлан возышо у драматург-шамыч лийын огытыл. Артист-влакын мастерлыкыштан кушкаш, виянш йөн уке. Театрын кум миллион наре тенге парымже погынен. Артист-влак радамат моткоч шагалемын, 19 ен гына кодын. Ты вий дене кумда да келге шүлышан кугу спектакльым шындаш огеш лий. Оркестр шотеш кум ен баяным, скрипкым, пианиным шоктеныт.*

Марий театр республик мучко гастрольышто коштын гынат, лач ик тошто, лунчыргышо автомашинаже дене. Артист-шамычын илыме верышт, пачерышт лийын огыл, манаш лиеш. А.Страусова, А.Тихонова, Т.Григорьев, И.Россыгин, Г.Пушкин, М.Михайлова, С.Кузьминых, М.Романова, М.Сапожникова пу пӧртыштӧ коҥгаш олтен иленят. В.Бурлаков, И.Матвеев, И.Никитин, А.Федорова я театрыштак, я палымышт дене илен коштыныт».

Икманаш, самырык режиссёр Сергей Ивановлан театр пашам нӧлта-лаш неле лийын. 1955 ийыште Ленинград гыч А.Н.Островский лӱмеш театр институтышто марий студийым тунем пытарен, 17 ӱдыр-рвезе Марий театрыш пӧртылыныт. Но адакат я илаш вер уелан, я пашадар изи лиймылан южышт вес верлашке пашаш пуреныт. Тиде жапыште Йошкар-Олаште марий кадр моткочак кӱлын, садлан нунын кокла гыч южыштым марий радиошко, телевиденийышке вуйлатышылан, редакторлан, режиссёрлан, марий передаче-влакым вӱдышылан пашаш наледеныт. Театрыште теве гына тунем толшо самырык артист-влак кокла гыч шымытын кодыныт.

Самырык актрисе Римма Руссина тунамсе жапым тыгерак шарнен возен: *«Институтым тунем лектын, ме чумыр курсна дене Йошкар-Олашке театрыш толна. Театрын тӱн режиссёржылан тунам тӱрлӧ олала гыч ӱжын кондымо марий йылмым, литературым, драматургийым, марий йӱла ден традицийым, марий культурым йӧршын палыдыме еҥ-влак ыштеныт. Адакшым нуно кажне ийын вашталт шоogenыт.*

Театр шкенжын режиссёржым вучен илен. Ме паленна — уло тӱнъялан палыме сценын мастарже, СССР-ын калык артистше Юрий Завадскийын ученикше Сергей Иванов режиссёрский факультетым тунем пытара. (Вет С.Иванов эше 1954 ий февральыште Ленинград олаште ӱдыр-рвезе-влакын марий студийыште тунеммышт годым тушто тылзаш практикым эртен. Тыге тудо ончыкылык режиссёр семын самырык артист-влакым пален. — М.М.) Мемнан чыла творческий ӱшанна тудын театрыш толмыж дене кылдалтын ыле. 1956 ий январьыште Сергей Иванович театрыш дипломный спектакльым шындаш тольо».

Лишыл жапыште 25 ияш режиссёр Сергей Ивановлан дипломжым аралаш у спектакльым шындаш кӱлын, а пьесе лийын огыл. Режиссёрын марий пьесым кычалмыжым колын, шукерте огыл гына Марий пединститутым тунем лекше Александр Михайлов (Юзыкайн) «Петян илыш корныжо» лӱман пьесым театрыш конден. Тудыжо ончыч, директор дек пурен, артист-влак ончылно лудын ончыктынеже улмаш, но пӧлем озалан пьесе келшен огыл, ончыч рушлаш кусараш темлен. (Тунам 1953 ий гыч Марий театрым Ульяновский область гыч отставкысе офицер М.А.Емельянов вуйлатен. — М.М.) Самырык драматургым режиссёр деке колтен. Сергей Иванович тӱнгалше авторын возен кондымыжым содор лудын лектын да умылен — пьесе але шындаш ок йӧрӧ, уэш возаш кӱлын. Пьесым коктын тӧрлатеныт, «Корнывожышто» манын, лӱмжымат вашталтеныт. Вара икымше репетиций тӱнгалын. Спектакльыште роль-влакым Ленинград гыч тунем толшо самырык артист-влак В.Зернов, К.Коршунов, Р.Руссина, И.Николаев, З.Матвеева, И.Матвеев моткоч сылнын модыныт. Сӱретче В.Скляр

*«Акпатыр» спектакльиште В.Зернов (Паймыр), М.Михайлова (Марна)
Д.Никифорова (Майра). 1956*

*«Айвика» спектакльын премьерже деч вара. Режиссёр С.Иванов, М.Романова
(Айвика), С.Николаев, директор М.Емельянов, С.Кузьминых (Азамат). 1962*

Театрын марий да руш труппышты. 1953

сценылан йөрүшө сай декорацийым ыштен. Ындыжым артист-влак шкештак режиссёрым вашкыкташ тўналыныт:

— Сергей Иванович, спектакль чапле лийшаш, калык ончаш тўналеш, вашкерак премьерым увертарыза!

Комиссий ончылно «Корнывожышто» уто-сите деч посна эртен. *«Драматургийыште у шўлыш, тыгай спектакль эше лийын огыл, театрыште у сенымаш, самырык режиссёр кугу ўшаным пуа, спектакль чонеш логалше, самырык тукумым илаш туныкта»,* — ойленйт. Икманаш, кажныже чон вургыжмыжым тўжваке луктын каласаш вашкен. Пытартышлан культу́р министр Н.И.Иванов тыге каласен: *«Ну мо, саламлаш гына кодаш, тиде спектакльым калыкклан вашкерак ончыкташ тўналман».*

Тылеч вара апрельыште премьерыш калык шын-шын погынен. «Корнывожышто» спектакль кум кас почела ончыкталтын.

РСФСР-ын сулло артистше С.Савельев «Марий коммуна» газетыште «Онгай спектакль» вуймутан статьяштыже возен: *«Театрын коллективше — режиссёр, артист-влак — автор дене пырля кугу пашам ыштенит да онгай спектакльым ончыктенит. Тиде спектаклыште режиссёрын пашажым поснак ончыктыман, вет С.Ивановын тиде але первый кугу пашаже. Тудо теней театральный институтын режиссёрский факультетшым тунем пытара. «Корнывожышто» спектакльым шындымаш — тудлан илышыш лекташыже путёвко. Мутат уке, режиссёр шке пашажым сайын шуктен...»*

Ындыжым режиссёр Сергей Ивановичлан Москошто кугу, лўмлө профессор, кумдан палыме режиссёр-влак ончылно диплом пашажым аралаш кўлын; адакат комиссий ончылно экзаменым кучыман.

«Ятыр тургыжланыме, пўжалтме деч вара веле, режиссёр лийын шуынат манын, дипломым пуышт, — куанен шарналта Сергей Иванович. — Тыге ик ошкыл ышталте. Ты кечынак институтын ректоржо М.Горбунов шке кабинетышкыже ўжыктыш. Тушто КПСС ЦК-н инструкторжо А.Михайлова ыле. Институтым сайын тунем лекме дене саламлыме деч вара Матвей Алексеевич каласыш: «Иванов, тыгай ой уло: кум ийлан договор почеш Китайыш режиссёр пашам виктараш каяш. Пашат сайын вияндаш тўналеш гын, умбакыжат кодын керташ. Мемнан-влак тушто шукын ыштат. Тендан курс гыч Владимиров кая. Коктын лийыда. Партий ЦК-н инструкторжо А.Михайлова дене канашыме. Тыйын туныктышет Юрий Александрович Завадский тореш огыл».

Партийын ойжо дене ўчашаш, торешланаш ниго тоштын огыл. Вет С.Ивановым эше студент улмыж годымак партий радамыш пуртымо шотышто йодышым Моско олесе партий Краснопресненский райком ончен, партбилетым кучыктен. (Сергей Иванов тунам режиссёрский факультетысе партбюрон секретарьжылан кок ий шоген — **М.М.**) Тунам С.Ивановлан шоналташ ик кечым пуэныт. Эрлашыжым каласеныт: «КПСС Марий обком Китайыш колташ тореш». Такшым Сергей Ивановичым йот элыш кайыме шотышто вес шонымашат тургыжландарен — шочмо мланде деч шерге нимат уке, адакшым Марий театр нелылыкыш логалын, тушто театр искусствым вияндаш кўлын.

Сергей Иванович тунам шкежат сайын умылен — марий режиссёрлан шке шочмо-кушмо мландыжым, адакшым икымше спектакль деч вара театрым кудалтен каяш шотлан ок тол. Партий обкомат, очыни, тидын нергенак шонен. Тудо жапыште КПСС обкомын кокымшо секретарь-жылан Иван Романович Москвичев ыштен. Вара кужу жап Верховный Совет Президиумын Председательже лийын. Тудо искусство пашаен-влакым аклен моштен.

Теве ынде Москваште дипломный спектакльжым «визытанлан» аклымеке, режиссёр дипломым налын, Сергей Иванов Марий театрыш пашам ышташ пörтылеш. Сергей Иванович тунамсе жапым тыгерак шарналта: *«Мый Моско гыч шочмо кундеммыш 1956 ийыште пörтылым, виак М.Шкетан лумеш Марий театрыш нальыч, режиссёрлан. Пел ий театрын тошто зданийыштыже кокымшо пачашысе ик пöлемыштыже илаш логалын. Тусо условийым сүретлаш гын, ик примерат сита: эрдене кынелын, мушкылтшаш вүд ий дене леведалтеш ыле. Кажне эрдене тазалыкем нерген йодышташ нурышо ик еñ лийын, тиде — Николай Михайлович Арбан».*

Тунам марий артист-влакын илыш условийышт пеш начар лийын. Нунын кокла гыч шукинжо театрыштак илен эртареныт. Мутлан, артист Илья Иванович Россыгин театрын пörткоклаштыже келыштарыме пöлемыште илен толашен.

Марий театрыште 1956-1957 ийлесе тургымым почаш жап толын шуын, но ик ямде пьесат лийын огыл. Театрын ончычсо тунг режиссёржо И.С.Бабенко, кок ий ыштымек, театр гыч каен. Могай у спектакль дене театрын сезонжым почаш — нигöат пален огыл. А Сергей Ивановлан лишыл жапыште марий пьесым ямдылаш кўлын. Икана Марий АССР писатель ушем правлений секретарь Семен Вишневский режиссёр Сергей Ивановым кычал муын да сай уверым каласен: *«Сергей Чавайнын возымыжым 20 ий жаплан чарыме деч вара ынде лудаш, сценныште шындаш лиеш...»* Тыгай уверлан куанен, С.Иванов С.Чавайнын «Мўкшотар» пьесыж почеш спектакльым шындаш шонен пышта. Артист-влакат уло кумылын у пашалан пижыныт. Театрын эн уста артистше Иван Тарасович Якаевлан режиссёр Епсей рольым ўшана, Клавий рольым Римма Русина, варарак Майя Романова модыныт. Корий кугызан рольжым Марий театрын ик эн уста, келгын шонен моштышо артистше Г.Пушкин ямдылен. Мыскарачын образшым почын пуэн кертше моткоч уста, кугу талантан артист-влак Илья Россыгин ден Тимофей Соколовлан Öрöзöйын рольжым ўшаненыт. А композитор К.Смирнов спектакльлан лўмын возымо, оркестрлан йöрышö, калык муро негызеш сылнештарыме сем-влакым конден. Тылеч посна Кузьма Алексеевич спектакльым сем дене тунгалаш лўмын оркестрлан увертюрым возен. Тунам тиде увертюр йонгалтме почеш спектакль тунгалме годым С.Г.Чавайнын «Пич чодыра гоч, курыкла гоч» почеламутшым самырык артист Владимир Зернов лудын. Ончаш толшо-влак чыланат, кынел шогалын, совым рўж кырен вашлийыныт.

Клавийын омыжо пьесыште — моткоч кўлешан ужаш. Омыштыжо пуйто тудо куштышо мўкш-влакым ужеш. Сергей Иванович мўкш-вла-

кын куштымо сценкым ончыкташ олесе Пионер полатын вуйлатышыж дене кутырен келшен, куштымаш студий гыч 7-8 ияш 16 ўдырым конден, нунылан лўмын костюмым ургеныт. Теве ынде Клавий нойымыж дене нералтен колта, йырваш койын пычкемышалтеш, тыгодым прожектор-влак чўкталгыт, омарта-влак шенгеч мўкш-шамыч, чонештен лектын, артист-влакын мурымо сем почеш кушташ тўнгалыт. Мўкш куштымашым пеш мастарын И.Якаев ден Г.Пушкин шынденыт.

«Тунам Марий театр Карл Маркс уремысе ну полатыште верланен. Театрын кудывечысе кочегаркын ик ужашыштыже моткоч уста мастар, тале скульптор, шўртньо кидан марий рвезе Филипп Шабердин пашам ыштен, — шарналта Сергей Иванович. — Пеш незер, вик ойлаш, нужнан илыше театрлан мотор деч мотор кўлешан ўзгар-влакым ямдылен. Филипп Павловичын шўчан шем кочегаркысе пашажым ончен, тудлан «Мўкшотарын» сўретчыже лияш темлышым. Тиде уверым колын, театрын тунамсе тўн сўретчыже В.Я.Скляр мыйын ўмбаке вуйым шияш тўнхале: «Кўзе тыге, Чавайнын пьесыжым театрын тўн сўретчыжылан огыл, а бутафор Шабердинлан ўшанен пуат?..» А Филипп Павлович мыйын оемлан каласыш: «Мыйым вет але марте лавыраште почаншылан гына шотленыт. Сергей Иванович, оетлан, ўшаныметлан кумылем тодылалте... Нелеш ит нал, шинчавўдемат тольо. Мый тыйын диплом пашатымат ужым. Ынде тый толынат... Мый вет нигунам театрыште художник семын ыштен омыл. С.Г.Чавайным да тыйым пагален, тўчен ончем, мо лектеш...»

«Мўкшотар» пьесыште марий нўртўсым сайын палыше Ф.Шабердинын куатле мастарлыкше ончаш тольо калыкым моткоч ўрыктарен, — умбакыже шарнен каласкала С.Иванов. — «Мўкшотар» чоным куандарыше вершўрыштыў верланен — тыгыде ош куэрла, мўндырнак огыл — писстер, тораштырак — изи энер, кумда олык. Кўкшакан кечан вер, сылнын сўрастарыме мўкш омарта-влак... Тыгай мотор вершўрым эртак ончымет вел шуэш.

Тунам спектакль деч вара сценыш С.Г.Чавайнын ватыже Татьяна Алексеевна, Галина ўдыржў, Юрий эргыже кўзеныт. Тунам Татьяна Алексеевна шинчавўд йўре, Сергей Ивановичын кидышым кормыжтен, «Тау, Сергей Иванович!» манын, кум гана тауштен каласен. «Мўкшотарлан» сўретче шотышто куштылго лийын гын, тудым сем дене сылнештарыме шумлык нелылык вашлиялтын. Тудо жаплан театрыште оркестр лийын огыл, улыжат кум ен шоктен: театрын музык ужашыжлан вуйын шогышо Николай Михайлович Арбан виолончельым, Лев Николаевич Сахаров скрипкым, Маргарита Леопольдовна Эверт фортепяным шоктеныт...

Тунам мый полышым йодаш партий обкомын кокышшо секретарьже И.Р.Москвичев деке кайышым. Тудын полшымыж дене вашке театрыште 13 енан изи оркестр погалте. Варарак тиде йодыш денак ик гана веле огыл Москошко РСФСР Кўльтур министрствыш коштынам. Тунам штатым Моско пенгыдемден, тыге театрыште 24 енан оркестр шочо».

«Мўкшотар» спектакльым ончыктымо годым Морко район Кокла-солан шочшыжо, Москосо консерваторийын военный дирижёр-влакым ямдылыше факультетшым тунем лекше самырык музыкант Виктор

Алексеевич Эмиканын дирижироватлыме почеш оркестр шоктен. 1958 ийыште армий гыч толмекыже, тудо Марий театрыште ик жап оркестрын дирижёржылан ыштен да тыгак Музыкальный училищыште (дирижёр-влакын да пуч дене шокташ тунемше-влакын классыштын) преподаватель лийын. В.Эмикан С.Чавайнын родо-тукумжо ыле, Та-чана акаже Сергей Чавайнын пелашыже лийын.

«Мүкшотар» спектакль 1956 ий гыч 1974 ий марте 621 гана шындал-тын. Тылеч вара шуко марий спектакль оркестрын шоктымыж дене он-чыкталтын. Марий композиторна-влак Кузьма Смирнов, Эрик Сапаев, Николай Арбан, Лев Сахаров, Яков Эшпай, Андрей Эшпай, Евгений Волков, Иван Молотов, Владислав Куприянов да молат Марий театрын спектакльже-влакым чапле дечат чапле сем дене сылнештаренит.

1956 ийыште С.Иванов С.Чавайнын вес кугу произведенийжым — «Акпатыр» драмыжым — шындаш ямдылалташ тўнгалеш.

— *Акпатырын рольжым кугу капкылан, йонгыдо йўкан, шоналтен мутланен моштышо самырык артист Иван Матвеевлан палемдышым, — шарналта шонго режиссёр. — Акпатырын Эвика үдыржө рольым опы-тан, пеш тале койыш-шоктышан, кугу талантан Вера Мазиковалан пуйышым. Паймыр рольым чолга артист Владимир Зерновлан ўшанышым. Нине кум ең пьесыште, а варажым спектаклыште тўн сомылым шук-тен шогагыт. Спектакльым сем дене сōрастарыме шотышто Кузьма Алексеевич Смирнов дене кутырен келишышна. Кугыжан кучем ваитареш кредалаш тарваныше незер марий-влакын тўшкан мурыштан тошто марий муро негыз лийшаш. К.А.Смирнов чынжымак шўмеш логалше, чоным ласкандыше, тыгодымак калыкын вийже чот йонгалтше манын, чапле сем-влакым возыш, «Акпатыр» спектакльым комиссий пеш кўкшын аклыш. Театрын у пашажым канашен пытарымеке, шып гына колышт шинчыше Эрик Сапаев «Серж, тол тышке» манын ўжө. (Нуно Эрик дене пырля музыкальный училищыште тунемыныт, ик пōлемыште пырля иле-ныт. — М.М.) — «Акпатыр» спектакль тынар шонымашым тарватмыш. Романтике, героике, тўшка хор, Эвикан ойгыжо, ачаж дене вашиймаш, Эвайым йōратымаш... Палет, оперлан тугай сай материал... Айда, оперым ыштена», — ешарыш Эрик...*

Ик ий эртымеке, Эрик мыйым шкеж деке ўжө:

— Колышт, мый «Акпатырлан» ик сўретым возенам...

Эрик инструмент воктеке шинче, шокташ, шкеак мураш тўнгалеш. Тиде 1958 ийыште лийын».

А 1963 ийыште Сергей Иванович, режиссёр-постановщик семын моткоч кугу ямдылалтме да организационный пашам эртарымекше, композитор Эрик Сапаевын возымо «Акпатыр» икымше марий национальный оперым тиде ийыштак 5 апрель кечын Марий театрын сценыштыже шынден. Марий калык тунам икымше марий оперым моткоч куанен колыштын. Тыгак «Элнет» кокымшо марий оперым, «Чодыра сем» икымше марий балетым оркестрын полшымыж дене шындыме. Вараже посна у Музыкальный театр шочын.

«Акпатыр» деч вара калык каналтыже манын, чуваш драматург Н.Айзманын «Кай, кай Йыванлан» комедийжым шындыме нерген шоны-

В. Шекспирын «Веронысо кок рвезе» спектакль гыч сцене: И. Матвеев (герцог Миланский), А. Матвеев (Протей)

маш шоcho, — умбакыже каласкала Сергей Иванович. — Спектакльыште модаш тўн рольым Иван Николаевым палемдышым. Илышыште тудо эркын, шып гына шке семынже шонкален коштыо артист ыле. А тыште тудлан койышланыше, моктаныше, шкенжым гына чот йоратыше, кугешныше, уло кундемлан эн поян, мотор качымарий, чылдырий лияш кўлын. Иван Николаев тиде рольлан орынрак, лўдын-лўдын, «Кертам мо ала?» манын пиже. Мастер артист Г. Пушкин Йыванын шوماкшым ниго деч ончыч тунем шуктен. Кедерукым А. Страусова ден М. Пугарчева, Кузякын роль-

жым кугу талантан И. Россыгин ден А. Кудрявцев ямдылаш тўнгалыч. Моло артистат ўчашен-ўчашен пашам ыштенят... Премьер кече гыч тўнгалын, умбакыжат 25 ий жапыште «Кай, кай Йыванлан» спектакльыште нигунамат театр залыште яра вер лийын огыл. Чылаже тудо 580 гана ончыкталтын. Мемнан республикыште веле огыл, тыгак Башкирий да Урал кундемлашат. Пытармышлан Марий театр тиде спектакльым чуваш кундемысе йолташ-влакын йодмышт почеш Чебоксар олаште, К. Иванов лўмеш академический театрын сценыштыже ончыктен. Театрын историйыштыже тыгай ошкыл икымше гана лийын. Икымше сцене гычак рашеме: ончышо-влак умылат, воштылыт, совым кырат. Мастер артистын модмыжым йылмым палыдеат умылаш лиеш улмаш... «Кай, кай Йыванлан» спектакль пуйто Йошкар-Олаште Марий театрын сценыштыже каен, нимогай ойыртем уке. Ончаш толышо-влак спектакль деч вара, верышт гыч кысел шогалын, кужу жап совым кыренят. А вара ик йўк дене каласенят: «Марий-влак «Кай, кай Йыванлан» пьесым мемнан театр дечат чаплын шынденят!» Кугу таум ойленим. Кузякын рольжым пеш чот кельыштарен модшо, кугу талантан Геннадий Копцев куанымыз дене каласен:

— Кертына! Башкирий, Урал мландысе калыкым веле огыл, чуваш-влакымат кормыжтен кертна!..

Кузяк рольыш Геннадий Копцевым пуртымо дене спектакль у иўлышым налын».

Марий театрыште тўн режиссёрлан ыштыме жапыште Сергей Иванович 47 спектакльым шынден, тудын тале организатор улмыжо шке йырже чыла марий драматургым поген, тиде — Ялмарий Йыван, Вениамин Иванов, Арсий Волков, Пётыр Эсеней, Александр Михайлов (Юзыкайн), Константин Коршунов, Вера Бояринова, Зинаида Каткова, Сергей Николаев, Николай Арбан. Икманаш, кажне сезонымшто 2-3 у пашам сценыш лукмо. Нунын радамыште К.Коршуновым («Илыш корнышто», 1960), Миклай Рыбаковым («Кок эрге», 1960), П.Эсенейым («Арва шенгек йога», 1961), А.Асаевым («Товатлыме куэ», 1967), В.Режеж-Гороховым («Канде кайык», 1971), С.Чавайным («Элнет», 1965), М.Шкетаным («Эренгер», 1967), Н.Лекайным («Кўртньö вий», 1971) да молым малемдымат.

Эше 1964 ийыштак самырык режиссёр Сергей Иванов англичан драматург Вильям Шекспирын «Два веронца» пьесыж негызеш Марий театрын сценыштыже «Веронысо кок рвезе» лўман спектакльым ямдыла. Тудо жапыштак Горький олесе самырык театрат тиде спектакльымак шынден. Ынде «Театральная жизнь» журналеш, (1961 ий №17, с.19) журналист Ю.Фрид «Четыре веронца» лўман статьяштыже кок театрын кок режиссёржын пашаштым таңастарен возен: *«Цветовая гамма спектакля рассчитана на сочетание декораций с костюмами. Художник А.Гзыло из Йошкар-Олы не подчеркивает условности оформления. Её декорация красива, но, пожалуй, излишне подобрана. Сергей Иванов — сравнительно молодой режиссёр. Он — непосредственный ученик Завадского по ГИТИС. От своего учителя Иванов усвоил тщательность работы над образом, педагогический подход к актёру. Его спектакль добротен — в хорошем смысле этого слова. И эта добротность не противостоит комедийности шекспировских «Веронцев».*

А режиссёр Витальев (г. Горький) — старше Иванова, опытный мастер, многолетний руководитель театра. Его спектакль, казалось бы, должен отличаться академичностью. Но — ничуть не бывало!..»

Тўн роль-влакым И.Матвеев, И.Никитин, В.Бурлаков, А.Кудрявцев, В.Мазикова, М.Романова, А.Федорова модыныт. Икманаш, журналист тыгай иктешлымашым ыштен: *«Замысел С.Иванова ближе к замыслу Шекспира, который вне всяких сомнений написал «благополучный финал». Горьковчанам же понадобилось заметно перемонтировать финал. Комические слуги в Марийском театре решены более традиционно, но также с хорошим юмором. Зрители радостно приветствуют каждое появление В.Бурлакова и А.Кудрявцева... Вывод: Два режиссёра. Одна пьеса. Одно понимание принципов театрального искусства. Но индивидуальности разные. И спектакли не похожи один на другой. Так разве дело в том, какой — лучше? Хороши оба!»*

1968 ийыште театр кумдан палыме руш писатель М.Горькийын шочмыжлан 100 ий темме вашеш Всероссийский фестивальыште участвоватла. Коллектив М.Горькийын «Егор Булычов и другие» пьесыж почеш спектакльым шында. Тунам жюри, С.И.Ивановын шындыме спектакльын режиссуржым да тыгак актёр-влак С.Кузьминыхын (Егор), Г.Иванован (Шурка), М.Михайлован (Меланья), Р.Руссиан

(Глафира) устан модмыштым кўкшын аклен, 1 степенян диплом дене палемден. А 1971 ийыште венгр драматург-влакын музыкально-драматический произведенийыштан пӧлеклалтше Всесоюзный фестивалыым увертареныт. Тиде фестивалыште Марий театр венгр драматург Имре Шаркадин «Йомдарыме пиал» («Потерянный рай») пьесыж негызеш спектакльым ямдыла. Пьесым руш йылме гыч актёр С.Кузьминых кусарен. Спектакльыште ача-ава ден икшыве-влак кокласе кыл виянме нерген ойлалтеш. Тыште ача рольым И.Матвеев, тудын Золтан эргыжын рольым Ю.Рязанцев, Мира ўдыржым актрисе-влак Г.Иванова ден Л.Комарова, шонго служанкын рольжым М.Михайлова чаплын модыныт. Жюри спектакльым кўкшын аклен. СССР культур министерстве ден ВТО (Всероссийское театральное общество) правленийын президиумжо Марий театрын спектакльжым Почётан диплом дене палемденыт. Дипломыш СССР культур министр Е.А.Фурцева ден ВТО правлений президиумын председателже, Малый театрын ончычсо директоржо, СССР-ын калык артистше, Социалистический Паша Герой, 1962 ий гыч М.Щепкин лўмеш театральнй училищын профессоржо М.И.Царев кидпалыштым пыштеныт. Марий театрыште венгр драматург Имре Шаркадин «Потерянный рай» спектакльжым марла шындыме нерген Венгр Калык Республикын культур да просвещений министерствыштыжат пален налмекышт, Марий театрын тўн режиссёржо Сергей Иванович Ивановлан СССР-ыште Венгр калык Республикын Чрезвычайный да Полномочный посолжо Дюла Рапаи шарнымаш медальым кучыктен.

Спектакль тунам кандаш гана ончыкталтын. Тўн режиссёр Сергей Ивановын тыршымыж дене марий артист-влакын венгр драматургын произведенийжым икымше гана шындыме творческий пашашт кок эл кокласе келшымашым утыр пенгыдемден, иза-шольо кылым ышташ негызым ямдылен.

Театрын репертуарже пытаргыш ийлаште кумдан толмо нерген режиссёр С.Иванов «Театральная жизнь» журналыште (1972 ий, № 13, с.21) тыге возен: *«За последние пять-шесть лет заметно расширились наши репертуарные рамки. Если раньше мы ставили в основном лишь марийские пьесы и произведения классиков, то за эти годы мы познакомили зрителей с рядом произведений драматургии союзных и автономных республик — эстонской, башкирской, северо-осетинской, чувашской. Поставили мы недавно и пьесу венгерского драматурга Имре Шаркади «Потерянный рай».*

Сергей Ивановын режиссёр пашаже да тыгак Марий театрнан кушмо корныжо «шӧртнӧ курымышто», рушла манаш гын, «золотой век» пагытыште виян толын. Тунамсе жапыште талантан режиссёр ден мастар актёр-влак театр шўлыш дене иленыт, Марий театрын искусствыжым кўшкӧ нӧлтеныт. 1958-1974 ийлаште 15 енлан — актёр, режиссёр, драматург-влаклан — «РСФСР-ын заслуженный артистше», «Марий АССР-ын калык артистше» кўкшӧ лўмым пуэныт. С.Кузьминых ден В.Бурлаков «РСФСР-ын калык артистше» чаплўм дене палемдалтыныт.

Марий театрын кушмо корныштыжо шуко марий драматург, композитор кугу кышам коденыт. Спектакльысе муро-влак оркестр шоктымо

почеш йонгеныт. Артист-влакат нӧлталалтше кумыл дене модыныт, режиссёрыштым пагаленыт, акленыт. Артист-влакын устан модмыштым ончаш калык театрыш куанен вашкен. РСФСР-ын сулло артистше, МАССР-ын калык артистше Тимофей Григорьевич Григорьев юбилей касыштыже шкенжын фотосүретшым Сергей Ивановичлан пӧлеклен, тушто возен: *«Пагалыме Сергей Иванович, таза лийза! Ончыкыжымат режиссёрский, творческий пашаштыда чапле сенымашыш шуза, марий калыкын культурым нӧлтормаите Онар лийза! Григорьев, 8/11-66 ий»*. А теве вес пагалыме актрисына, тыгак РСФСР-ын сулло артистше, МАССР-ын калык артистше А.Страусова, Сергей Ивановичым аклен, юбилейшыкыже ўжмаш билетшытыже возен: *«Уло шӱм дене пагалыме Сергей Иванович! Кўкшынын аклыме марий режиссёрна да лишыл йолташна! Мый таче тендалан поснак мучашдымын кузу таум ойлем. Те мыйын творческий корныштем пеш шуко мешанчык тӧра-влакым эрыктышда. Мучашдымын тау лиеш тыланда! Страусова. 1964 ий, 23 февраль»*.

Кумдан палыме марий писатель, драматург, Марий АССР искусствын сулло деятельже Арсий Афанасьевич Волковын возымо, ылышым келгын почын пуышо пьесыже-шамыч негызеш «Шочмо ялыште», «Ксения», «Ўдыр кумыл», «Каче-влак», «Орѐн мелна», «Алдиар», «Илыш йолташ», «Шошо мардеж», «Кунам ломбо пеледеш», «Посана», «Йорга вате», «Пиалан шӱдыр» спектакль-влакым режиссёр Сергей Иванов шынден, марий калыкым куандарен! Но пытаргыш жапыште Марий театрын сценыштыже нине спектакль-влак шагал ончыкталтыт. А.Волковын «Алдиар» пьесыж негызеш композитор Э.Архипован возымо опержым 2001 ий февральыште шындыме.

Арсий Афанасьевич Марий театрын тўн режиссёржо Сергей Иванович Ивановым кўкшынын аклен, тыге возен: *«20 ий жапыште Сергей Иванович артист-влакын мастер туныктышышит да театр пашан тале организаторжо семын уло чонжо дене сценысе искусствым вияндаш тыршен, чыла тидыже Марий театрын пашажым у кўкшытыш нӧлталаш полшен... Сергей Ивановичын творческий пашажым иктешлен, вич каласаш лиеш: тынар у авторым ике йырже чумырен моштышо, тынар шуко у спектакльым шындыше режиссёр Марий театрыште тымарте лийын огыл»*.

Сергей Ивановичын Марий театрын тўн режиссёржылан да тыгак Музыкальный театрын директоржылан ыштыме жапыштыже лийше ик онгай факт нерген каласкалынем. «Акпатыр» оперым ямдылыме пашан тўн организаторжо да тыгак режиссёр-постановщикше семын Сергей Ивановичлан спектаклыште 300 наре модшо артистым чикташ, Емельян Пугачёв годсо кресаньык восстаний жаплан келшен толшо шуко сӧрастарыше вургемым, сар куралым ямдылаш кўлын. Тудо Москосо Кугу театрын тўн художникше Серафим Александрович Умнов деке польшышым йодын каен. Тудыжо йолташ семын порын вашлийын, ик ыр деч посна мо кўлешым театрлан пуаш келшен. «Чодыра сем» икымше балетым ямдылыме годымат тиде художникымак балетым сӧрастараш лўмын ўжыныт. Тудо Марий театрлан йошкар бархат гыч ургымо кугу чаршам, тўрлӧ чиемым, кулис чарша-влакым да молымат ямдылен, пӧлеклен. Тунам С.Умновын надыржым аклен, «Марий АССР искусствын заслуженный деятельже» чаплўмым пуэныт.

Вес онгай тат. Москвасе Кугу театрыште М.Глинкан «Руслан и Людмила» опержым шындаш ямдылалтыныт. Оперыште модшо пörьен артист-влаклан чияш йыдал да ыштыр кўлыныт. Но театрын тыгай йолчиемже лийын огыл. Тыге Кугу театрын вуйлатышыже Марий театрын тўнж режиссёржо С.И.Иванов деч полышым йодыт. Сергей Иванович, жапым шуйкалыде, Кугу театрлан полыш шотеш 200 мужыр йыдалым ямдылаш мастар-влак дене кутырен келшен. Ик жап гыч шкежак ямде заказым Москвашке поезд дене нангаен. Намиен шуктымек, Сергей Иванович ыштырым йольш пўтыраш да йыдалым пидаш шкеак туныктен. Икманаш, тунам Кугу театрлан руш опер спектакльым шындаш марий калыкын йолчиемжат кугун полшен. Тыгай «почетан полышым» пуымылан СССР Кугу театрын да Кремль Дворецын иктыш ушымо дирекцийышт Марий музыкальный театрын директоржылан — Сергей Иванович Ивановлан — да Марий АССР Министр-влак Совет ден Культур министерствыш Кугу театрлан М.Глинкан «Руслан и Людмила» оперым шындаш аклаш лийдыме полышым пуымылан кугу таум каласыме серышым колтеныт. Тудым директорын алмаштышыже А.Лев кидпалыж дене пенгыдемден да 1972 ий 4 июль кечым ончыктен.

М.Шкетан лўмеш Маргостеатрын чапше ий гыч ийыш кушкын толын. Калык театрыш кумылын коштын. Ындыжым Марий театрын артистше-влакын толмыштым Урал кундемыште, Башкортостаныште илыше марий-влак пугырак вученыт.

1956 ийыште Марий театрын артистше-влак икымше гана нигунам лийдыме кундемыш, мўндыр марий родо-влак деке каяш ямдылалташ тўнгалыныт. Теве кузе шарналта тунамсе эртыше жапым Сергей Иванович: *«Могай калык тушто ила, ен-влак кузе мутланат, умылат мо нуно мемнам, могай чиемышт, могай йўлашт — шуко-шуко йодыш кажнынам тургыжландарен. Каяшыже каяш. Театрын улыжат пеле лунчыргышо сатум шупшыктышо ик машинаже ыле. А ме кок спектакльым наңгаяш шонышна. Автобус тунам йөршынат лийын огыл. Йошкар-Олан вуйлатышыже-влак мыланна сатум шупшыктышо кок машинам жаплан пуышт. Спектакльым сōрастарыме тўрлō ўзгарым, вургемым, артист-влакын арверыштым, кок машинаш чумырен, иктыжым Свердловский область Красноуфимск ола марте, весыжым Башкортостан кундемысе Янаул посёлко марте колтышна».*

Тунамсе жапым мыят пеш сайын шарнем. Шкеже Янаул район Рабак ялын ўдыржō улам. Мемнан ял марий-влак, «Йошкар-Ола гыч артист-влак толыт» манме поро уверым колмек, чылан помыжалтме гай лийыныт, вашке марий артист-влакым вашлияш ямдылылташ тўнгалыныт — уло ял (изижге-кугужге) ял уремым кастене ўшташ лектын, кажне шкенжын сурт ончылжым сōрастараш тыршен, ўдырамаш-влак сурт кōргыштым сōрастареныт, вет умыленыт: вашке артист-влакым суртышкышт йўдлан малаш пуртен кертыт. Теве ынде кечывал эртен ялышкына Йошкар-Ола артист-влак толын шуыныт. Мый тунам урокышто шинчем ыле. Трук ик рвезе омсам почын «Толыныт, толыныт!» кычкарал колтен. Ме чыланат, класс гыч пуля гай чонгештен лектын, клуб деке куржынна.

Нигунам мемнан деке толдымо марий-влакым ужаш вашкенна. Мый гын марий-влак мемнан дене Башкирийыште гына илат, шоненам, эше Йошкар-Олаштат улыт улмаш. Ончем, клуб оралте воктене машина гыч волен, кок артист ўдырамаш энгер воктеке кидым, шўргым мушкаш вола. Иктыжым варарак пален нальым — Майя Романова улмаш, вesyже Мария Сапожникова лийын. Коклаштышт мемнан деч вес семын кутырымштым колынам. Мылам тунам туге чучын, пуйто марий-влак огыл, а «марсиан-влак» мемнан ялыш толыныт.

Теве ынде клубышко калык шын-шын чумырген, шинчаш огыл, шогаш вер уке, шўлаш юж ок сите. Садлан клубышто чыла окнам почын шындыме. Ситыдымжлан спектакльым ончаш пошкудо одо ял калыкым машина дене конден теменйт. Тунам пеш чот сыренам ыле: молан, шонем, нине марла умылыдымо одо-влакшым конден теменйт. Вет мый клубын окна лондемыштыже гына шинчен спектакльым ончен толашенам. Теве ынде спектакль тўнгале. Тиде Н.Арбанын «Кенгеж йўд» пьesyже гай чучеш. Шарнем А.Страусова, И.Россыгин, Г.Пушкин модыныт. Г.Пушкин тунам пондашан енжын рольжым модын, кайымекеже, мемнан ял марий-влак тудлан «Темок кугыза» лўмым пуышт — мемнан ял марий Темок кугызала койын. Шарнем, спектакльыште тугай мизансцена — тентгылыште Илья Россыгин ден ик ўдырамаш шинчат. Тиде жапыште А.Страусова шентгечын шыпак толеш да И.Россыгинын вуйжым балалайке дене пера, а шкеже шылеш, а И.Россыгин савырнен ончалеш — нигō уке. Тиде сўрет кокимшо гана уэш ончыкталтеш. Ну-у, калык чытен кертде воштылын. Спектакль деч вара артист-влакым тўрлō суртлашке унала нангаеныт, пукшеныт, сийленыт, пушкыдо мындерлаш (кўпчыклаш) малташ пыштеныт. Шарнем: мемнан воктенысе учительын суртышкыжат артист-влакым пуртеныт, нунын коклаште В.Зернов лийын.

Тиде — марий артист-влакым икымше гана Башкортостаныште ужмо мыйын, 11 ияш Мария Исламован, кўчык шарнымашем. Тыгак тунамсе пагытыште марий артист-влакын толмыштым Свердловский областьыштат, Башкирийын Мишкан, Калтаса, Дўртыльō, Балтач районлаштыже ылыше колхозник, нефтяник, служащий-влак пайрем семын вашлийыныт. Марий театрын Киров, Свердловский область-ласе да Башкир АССР-ысе марий-влак деке кажне ийын гастроль дене коштмыж нерген мучашдымын каласкалаш лиеш. Икманаш, 1956 ий гыч тўнгалын, кызытат да ончыкыжымат Марий театрын артистше-влак ончычсо тўн режиссёр С.Ивановын тўнгалме поро пашажым мўндыр кундемлаште ылыше марий калык коклаште театр искусствым шарен колтымаште кўлешан пашам кумдан шарен шогымо. Вет тушто кызытат марий калык йōратыме театрын толмыжым эреак вучен илат.

1982—1998 ийлаште Сергей Иванов И.С.Палантай лўмеш Йошкар-Оласе музыкальный училищын директоржо семын моткоч поро пашам ыштен. Курыкмарий драмтеатрлан актёр-влакым ямдылымаште надырже кугу, вет режиссёр семын туштат спектакль-влакым ямдылаш полшен. Кызыт ынде тиде театр йол ўмбалне пенгыдын шога да виян спектакль-влакым шочыкта. Лач С.Ивановын тыршымыжлан кōра

училищыште театральнйй отделенийым почмо. Сергей Иванович эше драматург семынат калыклан палыме. Тудын возымо пьесыже-влак почеш «Юл воктене», «Ольош», «Шергаш» драме-влакым шуко гана ончыктымо. Сергей Ивановичын общественный ден творческий пашажым кўкшын аклен, 1963 ийыште Марий АССР Верховный Совет Президиумын Указше почеш Э.Сапаевын «Акпатыр» икымше марий опержым шындымаште кугу надыржым шотыш налын, «Марий АССР искусствын заслуженный деятельже», кум ий гыч «РСФСР искусствын заслуженный деятельже» чаплўмым пуымо. 1973 ийыште Азербайджаныште Россий литератур да искусство кече-влакым эртарымаште кугун тыршымыжлан тудым Азербайджан ССР Верховный Совет Президиумын Чап грамотыж дене палемдыме.

М.Шкетан лўмеш Марий национальный драме театр 100 ий ончыч шочын. Тудын пашажым ончыкыжат виянгдаш шонен, шочмо йылмына дене эртыше спектакль-влакым куанен ончаш марий калык театрыш эре погынышаш. Мемнан Марий театран ончыктымо спектакль-влак эре зал тич калыкым погат манын ўшаныме шуэш.

А Марий театрын ончычсо тўн режиссёржо Сергей Иванович Ивановлан театр пашам вияндымаште шуко вийжым, мастарлыкшым пуымыжлан мланде марте вуйнам савена, кугу таум каласена! Те Марий кундемын эн пагалыме, эн шерге шочшыжо улыда! Сергей Чавайнын возымыжо лачеш толеш:

Пич чодыра гоч, курыкла гоч,
Шем шўйшў ир купла гоч,
У корным шерын, мый толынам,
Эр ўжаралан у мурым мый муринам!
Корно ыле тўрсыр. Камвозын, кынелын,
Ончыко, эре ончык мый каенам,
Кожласе, купласе пычкемыш элемым
Вольнашке, чарашке лекташ ўжынам!

Нине мут-влакым пуйто С.Иванов шкеже каласен, шочмо калыкым йўратыме кумылжым пўлеклен. Тек тыге лийже. Туге вет, пагалыме Сергей Иванович?

